

nieuwsbrief

vereniging voor de geschiedenis van de ruimtelijke planning

3^e jaargang '85

1

770.8

nieuwsbrief

vereniging voor de geschiedenis van de ruimtelijke planning

dactie :
erry Andela
eo Siraa
Taverne
chiel Wagenaar

dactieadres :
stituut voor
nstgeschiedenis
de Boteringe-
raat 81
12 GG Groningen
0-115406

rschijnt :
per jaar

onnementen :
arabonnement
15,--

t bedrag overma-
n t.n.v.
d.Ver.voor de
schiedenis v.d.
imtel. Planning
gelenzangseweg
, 2111 HR
rdenhout
ro 3375892

3^e jaargang '85

LEGAAT P. DE RUNTER
Subfaculteit Planologie en Demografie
U.V.A.

p. 2 Eerste aanzet tot een apparaat voor de
geschiedenis van de ruimtelijke planning
in Nederland

1

Al bij de start van deze Nieuwsbrief sprak de redactie de wens uit om te komen tot een goede informatie over de literatuur die op het gebied van de geschiedenis van de ruimtelijke planning beschikbaar was en zou komen. In een overmoedige bui is ongeveer een jaar geleden dan ook het principebesluit genomen om te komen tot een bibliografie. Om twee redenen hebben we echter gekozen voor een enigzins andere benadering:

- bibliografie verondersteld een min of meer afgerond en volledig inzicht in de beschikbare literatuur en wat wij op dit ogenblik kunnen en willen aanbieden is niet meer dan een eerste aanzet daartoe;
- het woord "apparaat" geeft beter aan dat wij met deze eerste lijst een werktuig in handen willen geven om zich snel ter zake van het onderwerp te kunnen oriënteren.

het onderwerp

Lezers van deze Nieuwsbrief weten dat de geschiedenis van de ruimtelijke planning (nog) niet door iedereen als een duidelijk eigen discipline wordt gezien. De lijst is dan ook voornamelijk samengesteld uit artikelen en boeken, die door mensen zijn geschreven die vaak vanuit en voor een andere discipline schreven.

Wat betreft de samenstelling van de disciplines dient ook nog te worden opgemerkt dat er een duidelijke samenhang is tussen de samenstelling van de vereniging en de literatuur. Dat wil niet zeggen dat wij vinden dat de samenwerkende disciplines de enig mogelijke zijn. Met name diverse deeldisciplines van geschiedenis zijn niet of nauwelijks in de literatuurlijst vertegenwoordigd. Dit correspondeert met het vrijwel ontbreken van historici in onze vereniging. Is het ontbreken van historische literatuur dus meer een doelbewuste maar betreurde omissie, voor vele stedenportretten en anekdotische algemene geschiedenissen van steden of streken wilden wij geen plaats inruimen. Dergelijke geschiedenissen zijn alleen opgevoerd indien de samenstellers vonden dat er voor de geschiedenis van de planning gegevens in vervat waren, die in de (algemenere) literatuur elders niet voorkwam.

de indeling.

Uit het voorgaande volgt al dat een eerste indeling van de van verschillende kanten aangedragen stof problematisch is geweest. We hebben gekozen voor een gering aantal hoofdcategorieën. Verder is bij twijfel

een titel in twee categoriën opgenomen. Bij een volgende publikatie van het "apparaat" zou de indeling mogelijkerwijs scherper kunnen worden en ook in een groter aantal subcategoriën uiteen kunnen vallen.

In eerste instantie was gestreefd naar zoveel mogelijk bibliografische en algemeen kenmerkende gegevens te verstrekken. Dit was echter binnen afzienbare termijn niet voor alle titels bereikbaar. Daarom is uiteindelijk gekozen voor een standarisatie van minimaal noodzakelijke gegevens en vermelding van nuttige extra informatie, die mogelijk noodzakelijk is bij het opvragen van het betreffende werk.

De categorie 1A, Algemene planningsgeschiedenis, bevat die werken die algemene informatie bevatten. Idealiter zouden hier werken met een "overzichtskarakter" in thuis horen. Bij deze eerste opzet hebben we gekozen voor het eveneens opnemen van artikelen met een overzichtskarakter. In een enkel geval gaat het, evenals in enkele navolgende categoriën, om feitelijk bronnenmateriaal dat echter naar ons weten nog niet dusdanig is behandeld in latere werken dat vermelding achterwege kan blijven.

De categorie 1B, Methodologische planningsgeschiedenis, bevat die werken die door alle of een groot deel van de medewerkers worden gezien als belangrijk voor de ontwikkeling van theorie en methoden van de planningsgeschiedenis. Dit is de visie van de samenstellers en hoeft niet noodzakelijk overeen te komen met de visie van de schrijver(s).

De categorie 2, Bibliografiën en encyclopedieën, is verre van volledig en bevat alleen daadwerkelijk regelmatig door de samenstellers van deze lijst geraadpleegde werken. Wij houden ons speciaal bij deze categorie aanbevolen voor andere publiekelijk toegankelijke en bruikbare werken.

De categorie 3A, Algemene Handboeken, bevat handboeken met een ander doel of vanuit een andere discipline samengesteld, die voor de geschiedenis van de ruimtelijke planning belangrijke gegevens bevatten.

De categorie 3B, Nederlandse Handboeken, is een afsplitsing van 3A. De categorie 4, Planologie en stedenbouw in de 19e en 20e eeuw, bevat het grootste deel van de publikaties en laat evenzeer de gevarieerdheid aan onderwerpen als de duidelijk witte plekken in de geschiedschrijving zien.

De categorie 5A, Planning per stad, regio, geeft een eerste overzicht van werken die vooral gericht zijn op één stad en regio. Op dit ogenblik bevinden zich deze titels soms ook in de categoriën van bijvoorbeeld 1 en 4, omdat er eveneens algemeen belangrijke opmerkingen of conclusies als resultaten van onderzoek of als hypothesen in bevinden.

De categorie 5B, Wederopbouw, per stad, regio, is een afsplitsing

van 5A, die vooral samenhangt met het nu lopende onderzoek naar de Wederopbouw van Nederland dat op het Kunsthistorisch Instituut van Rijksuniversiteit Groningen wordt verricht. Mogelijk zullen bij een latere versie van dit "apparaat" meer van dergelijke "onderwerpsge-
wijze" afsplitsingen tot stand komen.

De categorie 6, Planologen, stedenbouwers en architecten, bevat die monografiën of herdenkingsgeschriften die nadrukkelijk aandacht be-
steden aan planologische en algemeen planningstheoretische aspecten
van het werk van de behandelde personen.

de toekomst

Het ligt in de bedoeling ieder jaar een aanvulling op de lijst te
geven, zodat iedere onderzoeker dit apparaat kan modificeren voor
zijn eigen onderzoek en bijhouden van zijn vakgebied.

Na enkele jaren zullen we pogen om een nieuwe en verfijndere lijst
samen te stellen. Aanvullingen van lezers zijn welkom en zullen
beredeneerd opgenomen worden of onder reden afgewezen.

Een dergelijke procedure kan aan de hand van concrete voorbeelden
de discussie over inhoud en omgrenzing van de discipline 'geschie-
denis van de ruimtelijke planning' die binnen de vereniging leeft
gaande houden.

Tenslotte willen we nog opmerken dat het de redactie is opgevallen
dat veel indexen en bibliografische systemen op verschillende vak-
gebieden de laatste jaren grote achterstand hadden opgelopen of
zelfs geen kans tot continuëring meer hebben laat staan tot publi-
katie over kunnen gaan. Wij betreuren dit ten zeerste, want deze
zogenaamde besparingen brengen een grote energieverspilling en kosten-
verhoging per onderzoek tot stand.

medewerkers

Dit apparaat had niet tot stand kunnen komen zonder de medewerking
van de administraties en bibliotheken van Rijksuniversiteit Groningen,
Rijksuniversiteit Utrecht en de Universiteit van Amsterdam. Inhoude-
lijk hebben de volgende personen aan de totstandkoming meegewerkt:

G. Andela, K. Bosma, H. Bruins, R. Dettingmeijer, P. de Ruijter, H.T.
Sira, E.R.M. Taverne, D. Timmerman, A. van der Valk.

Apparaat voor de Geschiedenis van de Ruimtelijke Planning.

1A. Algemene planningsgeschiedenis.

Berg, G.J. van den, "Van 'toegepaste Geografie' naar 'Planologie' (1935-1970). Een episode uit de familiegeschiedenis der aardrijkskunde." Geografisch Tijdschrift XVI (1984) 4.

Bock, M., e.a., Van het nieuwe bouwen naar een nieuwe architectuur. Groep '32: ontwerpen, gebouwen, stedenbouwkundige plannen 1925-1945, 's Gravenhage 1983.

Bovenkerk, F., et al., Toen en thans: De sociale wetenschappen in de jaren dertig en nu, Baarn 1978.

Flap, H.D. "Het betrekkelijke succes van de sociografische beweging." Sociologische Gids (1983) januari.

Geurtsen, R., "De woningwet en het ruimtelijk overheidsbeleid 1902-1970," Plan (1972) 10, 17-52.

Harts, J.J., De structuurnota: een sociaal-geografische analyse van een gebied, Utrecht 1971.

Heinemeijer, W.F., "De academische geografie in de steigers." Geografisch Tijdschrift (1981) 4.

Heinemeijer, W.F., "De sociaal-geografische bemoeienis met stad en stedelijk systeem; aperçu van de Nederlandse stadsgeografie sinds 1950." Geografisch Tijdschrift (1977) 4.

Heinemeijer, W.F., De sociale geografie in de rij der sociale wetenschappen, Amsterdam 1968. //openbare les aan de Universiteit van Amsterdam.//

Hofstee, E.W., De sociografie; haar ontwikkeling en betekenis, Groningen 1938.

Hoogstraten, P. van, De ontwikkeling van het regionaal beleid in Nederland 1949-1977. Een verkenning van de mogelijkheden van grenzen van overheidsingrijpen in de ruimtelijke structuur, Nijmegen 1983.

Keuning, H.J., "Een halve eeuw streekmonografieën." Prof. L. van Vuuren en de sociale geographie in Nederland. Sociaal-geographische Mededeelingen, Utrecht 1943.

Kreukels, A.M.J., "Dutch Architecture and landuse planning between the wars." Nieuwsbrief V.G.R.P. I (1983) 4, 2-16.

Kruijt, J.P., "De betekenis van Steinmetz voor de sociografie en sociologie." Mensch en Maatschappij (1963) 38.

Paassen, Chr. van, Het begin van 75 jaar sociale geografie in Nederland, Amsterdam 1982. //Paper 2, Sociaal-Geografisch Instituut van de Universiteit van Amsterdam.//

Ruijter, P. de, A. Koopmans, Inleiding A. Grondslagen van de planologie. Planologie in historisch perspectief 1, Amsterdam 1979. //Planologisch-Demografisch Instituut.//

Ruijter, P. de, Over de opkomst van de moderne stedenbouw en planologie (1870-1945) en de betekenis van het Nederlands Instituut voor Volkshuisvesting en Stedenbouw, Amsterdam 1980. // Planologisch-Demografisch Instituut; werkstuk 27//

Ruijter, P. de, Sociaal-wetenschappelijk onderzoek en planologie. Historische aspecten van een spanningsverhouding, Amsterdam 1979. //Planologisch Demografisch Instituut werkstuk 20.//

Smit, F., "Fabrikanten, de smaakmakers van de stedenbouw." Wonen TABK (1983) 1, 10-26.

Steigenga, W., "Het sociaal wetenschappelijk onderzoek ten behoeve van de stad." Sociografie in de praktijk; handelingen van de sociografische studiedagen, Assen 1953.

Steigenga, W., "Het sociaal-wetenschappelijk onderzoek en de ruimtelijke planning." Planologie in beweging; Verkenningen in planologie en demografie 6, Amsterdam 1973. // Planologisch Demografisch Instituut.//

Stoltzenburg, R., Het sociaal-wetenschappelijk onderzoek bij het uitbreidings- en structuurplan. Een sociografische opgave, Eindhoven 1984. //dissertatie.//

Taverne, E.R.M., "Een schoone stad. Proeven van een plannings-historische studie met dubbele bodem." Wonen TABK (1983) 16, 8-14.

Taverne, E.R.M., "Sleutelen aan de paradigma's van de planologie." Nieuwsbrief V.G.R.P. II (1984)1, 2-13.

Taverne, E.R.M., "De stad als object van historisch onderzoek; Ouds ontwerp voor het Hofplein." Plan (1981) 9, 26-34.

Valk, A. van der, "Planning History." Rooilijn (1983) 5, 114-122.

Veen, H.N. ter, Van Aardrijkskunde tot Sociale Wetenschap; keur uit de verspreide geschriften, Amsterdam 1950.

Vermoeten, W.H., Sociografie en sociale geografie in Nederland na Steinmetz, Assen 1968.

Vuuren, L. van, "De betekenis van de studie van de Sociale Geographie voor bestuursambtenaren." Weekblad voor de Nederlandse Bond van Gemeenteambtenaren (1983/1984). //voordracht uit 1939.//

1B. Methodologische planningsgeschiedenis.

Bakker Schut, P., "De stedebouwkundige betekenis der Groenvoorziening." Gemeentebestuur (1942).

Bock, M., "Vom Monument zur Städteplanung. Das neue Bauen."
Tendenzen der Zwanziger Jahre, Berlijn 1977. //betreft
C. van Eesteren.//

Boer, H. de, B. Eerhart, "Leve de stadsrand, pleidooi voor een
dynamische stadsuitleg." Wonen TABK (1979) 7, 12-19.

Bosma, K., "Een praktische wetenschap voor de ordening van de
aarde:De Casseras en de opkomst van de planologie."
Wonen TABK (1984) 1, 8-12.

Braam, A. van, "Over de methode in de survey ten behoeve van
een stedelijk uitbreidingsplan in hoofdzaak." Tijdschrift voor
Volkshuisvesting en Stedebouw 29 (1948) 165-169.

Graaf, J. de, J. Nijenhuis, Meten en regelen aan de stad,
Nijmegen 1981.

Graaf, J. de, W. Nijenhuis, D. van Dansik, "Een schone stad."
U. Barbieri (ed.), De kop van Zuid, Rotterdam 1982.

Groenman, Sj., "De sociograaf en zijn objekt." Mens en Maat-
schappij (1951) 26.

Groenman, Sj., "Sociografisch vooronderzoek ten behoeve van
uitbreidingsplannen van kleine gemeenten." Tijdschrift voor
Volkshuisvesting en Stedebouw 24 (1943), 59-61.

Keuning, H.J., De denkwijze van de sociaal-geograaf, Utrecht 1969.

Lörzing, H., De angst voor het nieuwe landschap: beschouwingen
over landschapsontwerp en beheer, 's Gravenhage 1982.

Ruijter, P. de, A. Koopmans, Inleiding A. Grondslagen van de
planologie. Planologie in historisch perspectief 1, Amsterdam
1979. //Planologisch Demografisch Instituut.//

Valk, A. van der, "Een drieling. Geschiedenis van de ruimtelijke
planning in Nederland." Rooilijn (1983) 181-190.

Winkels, J., ISONEVO, het instituut voor sociaal onderzoek van het Nederlandse volk; een bijdrage aan de geschiedschrijving van het sociaal-wetenschappelijk onderzoek in Nederland, Amsterdam 1982. //SISWO-publicatie nr. 244.//

2. Bibliografieën en encyclopedieën.

Algemene geschiedenis der Nederlanden 15 delen, J.A. van Houtte, J.F. Niermeijer, J. Presser et al., Bussum 1981-1982. // met name deel 10 t/m 15.//

Art Index, New York vanaf 1940.

Bibliografie: De bevolkingsontwikkeling in Nederland 1929-1940, geannoteerde biografie, H.W.J.M. Huys, Voorburg 1974.

Bibliografie der geschiedenis van Nederland, H. de Buck, Leiden 1968.

Bibliografie: Dezes, M.G. "Politique urbaine et recherche urbaine. France: 1945-1980. Eléments de bibliographie analytique." Bulletin de l'institut d'histoire du temps présent (1982) 8, 24-53.

Bibliografie: German City Planning History 1870 - 1945, Council of Planning Librarians Bibliography no. 17, J.R. Mullin, s.l. 1979.

Bibliografie: History of Modern Town Planning 1800-1940, a bibliography, J.D. Huchanski, Council of Planning Librarians Exchange Bibliography nr. 1239, s.l. 1977.

Bibliografie: International bibliography of urban history, Denmark, Finland, Norway, Sweden, Stockholm 1960 // Swedish Institute for urban history //

Bibliografie: Land Site planning and the Social Sciences. A selected bibliography literature on town and country planning and related social studies in Great Britain 1930-1963,
Londen 1964.

Bibliografie: Les villes nouvelles. Elément d'une bibliographie annotée, J. Viet, s.l. 1960.

Bibliografie van de stedengeschiedenis van Nederland,
G. van Herwijnen, Leiden s.a.

"Bibliografie van de Nederlandse tuinarchitectuur en aanverwante gebieden over de jaren 1960-1983." Bulletin KNOB (1983) 3/4,
142-163.

Bibliografie: The history of urban and regional planning; an annotated bibliography, A. Suttcliffe, Londen 1981.

Bibliografische gids voor sociaal-economische geschiedenis,
P.H. Winckelman, Nijmegen 1977.

Bibliographie Planerbildung und Planerberuf, Ursula Stein,
s.l. 1980.

Bibliographie zur Städtegeschichte Deutschlands, E. Von Keyser,
Wenen 1969.

Repertoire d'art et d'archéologie, Parijs vanaf 1951.

Repertorium betreffende Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst (1901-1960), Den Haag 1950, '53, '62, '71.
//voornamelijk tijdschriftartikelen.//

Repertorium van boekwerken betreffende Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst (tot 1940), Den Haag 1950.

Repertorium van tijdschriftartikelen betreffende de geschiedenis van Noord-Holland (met uitzondering van Amsterdam en Haarlem), verschenen tot 31 december 1979, J.H. Rombach (red), IJmuiden 1982.

Springer, L.A. Bibliografisch overzicht van geschriften, boek- en plaatwerken op het gebied van de tuinkunst, Wageningen 1936.

Thieme, U., F. Becker (red.), Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, 24 dln, Leipzig s.a. // tot en met 1962 //

Vooyo, A.C. de, J.M.G. Kleinpenning, Bronnen voor het regionale onderzoek in Nederland, Groningen s.a.

3A. Algemene handboeken.

Benevolo, L., Storia dell' architettura moderna, Bari 1960.

Benevolo, L., The history of the city, Massachusetts 1980.

Burke, G.L., Greenheart Metropolis. Planning the Western Netherlands, Londen 1966.

Burke, G.L., The Making of Dutch Towns, Londen 1956.

Chadwick, G.F., The park and the town, Londen 1966.

Diederich, J., "Sociografisch vooronderzoek ten behoeve van uitbreidingsplannen." Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw 22 (1941), 200-206.

Egli, E., Geschichte des Städtebaues, deel 3, Stuttgart 1967.

Giedion, S., Time, space and architecture, Cambridge (Mass) 1941. // en latere gewijzigde drukken //

Gutkind, E.A., International history of citydevelopment, volume 4: Urban development in Western Europa, the Netherlands and Great Britain, New York 1971.

Klerk, L.A. de, Op zoek naar de ideale stad, Deventer 1980.

Lavedan, P., Histoire de l'urbanisme, époque contemporaine, Paris 1952.

Mumford, L., Culture of cities, Londen 1946.

Regon, M., Histoire mondiale de l'architecture et de l'urbanisme moderne, 3 delen, Tournai 1971, '72, '78.

Rottier, H., Stedelijke structuren. Een inleiding tot de ontwikkeling van de Europese stad, Muiderberg 1980.

Tafari, M. en G. Dal Co, Architektur der Gegenwart, Stuttgart 1977.

Zeegers, G.H.L., "De plaats van het survey in het planologisch werk." Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw 24 (1943), 85-90.

3B. Nederlandse handboeken.

Bakker Schut, P., en F. Bakker Schut, Planologie, Gorinchem 1944.

Bijhouwer, J.T.P., Het Nederlandse landschap, Amsterdam/Antwerpen s.a.

Boer, W.C.J., C.M. Steenbergen, Stedelijk Groen, Delft 1965-1981, 2 delen.

Brugmans, H., C.H. Peters, Oud-Nederlandsche steden, 3 delen, Leiden 1909-1911.

Casseres, J.M. de, Stedebouw, Amsterdam 1926.

Dijksterhuis, R., Spoorwegtraceringen stedebouw in Nederland. Historische analyse van een wisselwerking, Delft 1984.

Fanelli, G., Architettura, edilizia, urbanistica. Olanda 1917/1941, Monte Oriolo 1978.

Fanelli, G., Moderne architectuur in Nederland 1900- 1940, Den Haag 1978. //Vertaling van: Architettura moderna in Olanda 1900-1940, Florence 1968.// //herziene uitgebreidere literatuur//

Feenstra, G., Tuinstiteden en volkshuisvesting in Nederland en buitenland, met beknopt overzicht van woningwetgeving en crisismaatregelen, Amsterdam 1920.

Fockema Andreae, S.J., Duizend jaar bouwen in Nederland, 2 delen, Amsterdam 1957-1958.

Fockema Andreae, S.J., De hedendaagse stedenbouw, Utrecht 1912.

Fockema Andreae, S.J., "The garden city idea in the Netherlands before 1930." Stedebouw en Volkshuisvesting 44 (1963) 95-107.

Groenman, S.J., Ons deel in de ruimte, Assen 1959.

Hoogenberk, E.J., Het idee van de Hollandse stad. Stedebouw in Nederland 1900- 1930 met de internationale voorgeschiedenis, Delft 1980.

Keuning, H.J., Kaleidoscoop van Nederlandse landschappen: de regionale verscheidenheid in historisch perspectief, 's Gravenhage 1979.

Kruishoop, H., Het stedenbouwkundig monument: de stedenbouw een zorg? De verhouding van de stedenbouw tot de monumentenzorg in de periode vóór het tot stand komen van de Monumentenwet, 's Gravenhage 1982.

Lambert, A., The making of the dutch landscape: a historical geography of the Netherlands, Londen 1971.

Steigenga, W., Moderne planologie, Utrecht/Antwerpen 1964.

4. Planologie en stedenbouw in de 19e en 20e eeuw.

Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam, Nota van toelichting, bijlagen, Amsterdam 1934.

Andela, G., "Landschap(s)architectuur als stedenbouw?"
Groen 11 (1982), 601-608.

Andela, G., "The public park in the Netherlands." Journal of Garden History (1981) 1-4, 367-392.

Angenot, L.H.J. en W.J. Bruyn, "The garden city idea in the Netherlands since 1930." Stedenbouw en Volkshuisvesting 44 (1963) 108-116.

Angenot, L.H.J., "Schets van de eerste kwart-eeuw stedenbouwkundig onderzoek in Nederland." Tijdschrift voor Stedenbouw en Volkshuisvesting 54(1973), 88-95.

Bakker Schut, P., "De stedenbouwkundige betekenis der Groenvoorziening." Gemeentebestuur (1942)

Barbieri, S.U. (ed.), Architectuur en planning. Nederland 1940-1980, Rotterdam 1983.

Beckers, Th., Planning voor vrijheid, een historisch-sociologische studie van de overheidsinterventie in recreatie en vrije tijd, Wageningen 1983.

Berg, V. van den, S. Slabbers, "De ontwikkeling van de landschapbouw bij het Staatsbosbeheer", Groen 11(1982) 577-591.

Boer, G.de, B. Eerhart, "Leve de stadsrand, pleidooi voor een dynamische stadsuitleg." Wonen TABK (1979) 7, 12-19.

Bolte, W., J. Meijer, Van Berlage tot Bijlmer, Nijmegen 1981.

Bosma, K., "Linaire stadsuitbreiding in Nederland. Onuitgevoerde plannen van De Vries en De Casseres." Wonen TABK (1984) 1, 19-28.

Bouwen 20-40. De nederlandse bijdrage aan het Nieuwe Bouwen, Eindhoven 1971. //catalogus gemeentelijk Van Abbemuseum.//

Cremers, E., F. Kraaij en C.M. Steenbergen, Bolwerken als stadsparken, Delft 1981.

"Driekwarteeuw plattelandsgroei 1888-1963. (75 jaar Heide- maatschappij)." Tijdschrift der Nederlandsche Heidemaatschappij (1963) jubileumnummer.

Fockema Andreae, S.J., "De uitbreiding der stad Arnhem 1815-1878" Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap Gelre 28 (1925) 139-183.

Gedenboek der Nederlandsche Heidemaatschappij 1888-1913 Den Haag, 1913.

Geurtsen, R., "Sociaal ontbonden, cultureel gebonden. Aspecten van woningbouw en stedenbouwpraktijk in de 19e eeuw." Ons Amsterdam (1974).

Grinberg, D.J., Housing in the Netherlands 1900-1940, Delft 1982.

Groen, K., T. Schmink, Waterschappen in Nederland, Baarn 1981.

Groenman, S.J., "Sociaal beleidonderzoek in zijn prille jaren." B.W. Fryling en C.E. Rottländer-Meyer, Sociaal Beleidonderzoek, Actaboek, Zoetemeer 1982, 5-18.

Henel, Z., "Ruimte, Tijd en planologie." Planologische Diskussiebijdragen I (1984) 285-298.

Jong, D. de, Moderne woonidealen en woonwensen in Nederland, Arnhem 1960.

Lintsen, H., Ingenieurs in Nederland in de 19e eeuw. Een streven naar erkenning en macht, Den Haag 1980.

Lörzing, H., De angst voor het nieuwe landschap: beschouwingen over landschapsontwerp en beheer, 's Gravenhage 1982.

Lörzing, H., "De opkomst en ondergang van de groene sterren." Wonen TABK (1979) 6, 5-18.

Lörzing, H., "60 jaar ordenen met het landschap." Groen 11 (1982) 591-601.

Meeus, J., Op zoek naar een instrumentarium voor ontwerpkritiek in de landschapsarchitectuur, Wageningen 1984.

Nederlandse architectuur en stedenbouw 1945-1980, Amsterdam 1984.

Nycolaas, J., Volkshuisvesting: een bijdrage tot de geschiedenis van woningbouw en woningbeleid, Nijmegen 1974.

Nycolaas, J., R. Geurtsen, "70 jaar woningwet, nog eens 70 jaar woningnood?" Plan (1972) 9, 17-21.

Poelje, G.A. van, De woningwet 1902-1952, Alphen a/d Rijn 1952.

Poelje, S.O. van, "Inleiding. Krotopruiming en stedenbouwkundige vernieuwing. Prae-adviezen voor het Congres van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten op 2 en 3 juni 1955 te Enschede." Bestuurwetenschappen (1955) 127-152.

Prak, N.L., "70 jaar woningwet: huizen, plannen, voorschriften." Plan (1972) 11, 29-44.

Rapport van de Commissie voor het Boschplan Amsterdam, Amsterdam 1931.

Rebel, B., Het Nieuwe Bouwen, Assen 1983.
// dissertatie Rijksuniversiteit Utrecht //

Rohde, W., De parlementaire geschiedenis van de nationale ruimtelijke ordening, 1945-1963, Amsterdam 1984. // Planologisch Demografisch Instituut, verkenning.//

Ruijter, P. de, "De oprichting van het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting." Tijdschrift voor Stedebouw en Volkshuisvesting (1978) 11, 541-552.

Ruijter, P. de, De Rijksplanologisch Dienst, instelling en ontwikkeling, Delft 1975.

Ruijter, P. de, "Van uitbreidingsplan over streekplan naar nationaal plan. Stedebouw in het Tijdschrift voor Volkshuisvesting en Stedebouw 1920-1945." Tijdschrift voor Stedebouw en Volkshuisvesting 61 (1980) 12-29.

Schade, C., Woningbouw voor arbeiders in het 19e eeuwse Amsterdam, Amsterdam 1981.

Smit, F., "Pleidooi voor een naïef realistische stedebouw. De tuindorpjes van A. Keppler worden nog steeds aan het oog onttrokken." Wonen TABK (1976) 13, 5-20.

Smit, F., "Van tuinstedebouw tot stedelijke uitwaaiering. Mooie ideeën over hervorming, railvervoer en ordening en de grauwe werkelijkheid." Wonen TABK (1975) 13, 5-17.

Sneep, J., H.A. Treu en M. Tydeman, Vesting. Vier eeuwen vestingbouw in Nederland, 's Gravenhage 1982.

"Stadspark en buitenplaats." (diverse auteurs) Wonen TABK (1977) 9/10.

Stuvel, H.J., Bouwen op nieuwe bodem, Assen 1967.

Taverne, E.R.M., "Het landschap als speelruimte voor de stad." Wonen TABK (1975) 8, 5-21.

Valk, A. van der, Planologie en natuurbescherming in historisch perspectief, 's Gravenhage 1982.

Valk, A. van der, Stadsuitbreiding en volkshuisvesting in de negentiende eeuw. I stadsverfraaiing II de huisvesting van de arbeidende klasse III leiden of geleid te worden, dat is de vraag. Stedebouw in de tweede helft van de negentiende eeuw, Amsterdam 1982. //Planologisch Demografisch Instituut, werkstukken 52,53 en 56.//

Vijftig jaar natuurbescherming in Nederland, Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het jubileum van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, Amsterdam 1956.

Voorden, F.W., van, Schakels in stedebouw. Een model voor analyse van de ontwikkeling van de ruimtelijke kwaliteiten van de 19e eeuwse stadsuitbreidingen op grond van een onderzoek in Gelderse steden, Zutphen 1983.

Wandelingen van J.D. Zocher in Utrecht 1829-1861, Utrecht 1973.

Wegwezen, recreatie vroeger, nu en straks, Amsterdam 1979.
//catalogus; betreft de Randstad.//

Willemsen, J.T.W., "De volkshuisvesting in Arnhem 1829-1925." Bijdragen tot de geschiedenis van Arnhem, deel 3, Arnhem 1969.

Woud, A. van der, Het Nieuwe Bouwen, CIAM, Delft 1983.

5A. Planning per stad en regio.

Algemeen Uitbreidingsplan van Amsterdam, Nota van toelichting, Bijlagen, Amsterdam 1934.

Andela, G., K. Bosma, "Het landschap van de IJsselmeerpolders." K. Bosma c.s., Het Nieuwe Bouwen 1920-1960, Delft 1983, 142-175.

Balk, J., Een kruiwagen vol bomen, verleden en heden van het Amsterdamse Bos, Amsterdam 1979.

- Barbieri, S.U., et al., Stedebouw in Rotterdam 1940-1981, Rotterdam 1981.
- Beekman, P., Eindhoven: stadsontwikkeling 1900-1960, Mierlo 1982.
- Bergvelt, E., c.s., Het land van Holland. Ontwikkelingen in het Noord- en Zuidhollandse landschap, Amsterdam 1978.
- Blijstra, R., Rotterdam stad in beweging, Amsterdam 1965.
- Blijstra, R., 2000 jaar Utrecht. Stedebouwkundige ontwikkeling van castrum tot centrum, Utrecht/ Antwerpen 1969.
- Bossche stadsuitbreidingen 1880-1980, 's Hertogenbosch 1981.
- Brand, W., Eindhoven. Sociografie van de lichtstad, Amsterdam 1937.
- Bruin, M.P. de, Waken en bewaren. 100 jaar Provinciale Waterstaat Zeeland 1881-1981, Middelburg 1981.
- Brunt, L., F. Bovenkerk, De rafelrand van Amsterdam, Meppel 1977.
- Nederlandse stadswandelingen in de 19e en 20e eeuw, Delft 1981.
- Dijk, H. van, Rotterdam 1810-1880. Aspecten van een stedelijke samenleving, Schiedam 1979.
- Dorp en stad in Limburg. Ontstaan, ontwikkeling, bescherming en herstel van historische nederzettingen, Zutphen 1981.
- Enige grondslagen voor de stedebouwkundige ontwikkeling van 's Gravenhage, Den Haag 1941.
- Fockema Andreae, S.J., "De uitbreiding der stad Arnhem 1815-1878." Bijdragen en Mededelingen van het Historisch Genootschap Gelre 28 (1925) 139-183.

Fraenkel, F.F., Het plan Amsterdam-Zuid van H.P. Berlage met een catalogus van uitgevoerde bouwwerken en een register van architecten, Alphen a/d Rijn 1976. //dissertatie Rijksuniversiteit Utrecht//

Galesloot, F., De gemeente uitgelegd. Stadsuitbreidings- en woningbouwpolitiek in Amsterdam in de tweede helft van de 19e eeuw, 's Gravenhage 1983.

Graaf, J.de, J. Nijenhuis, Meten en regelen aan de stad, Nijmegen 1981. //stadsontwikkeling organisatie//

Hall, P., The world cities, Londen 1977. //Randstad Holland p. 87-117.//

Kelder, A.P.J. op den, De ruimtelijke ontwikkeling van Amsterdam tussen ca. 1850-ca. 1914, Amsterdam 1977. //Planologisch Demografisch Instituut.//

Kuipers, M.C., Jongere bouwkunst, Amsterdam binnen de Singelgracht 1850-1940, s.l. 1984.

Lansink, L., Geschiedenis van het Amsterdamse stationplein, Amsterdam 1982.

Leeuw-Roord, J. van der, G. Rijven en F. Smit, Bouwen op Haagse gronden. Zestig jaar wel en wee rond de Haagse Bouwonderneming en het gemeentelijk stedenbouwkundig beleid, 's Gravenhage 1982.

Mens, R., "Stadsuitbreiding van Haarlem rond 1900." Akt 5 (1981) 1, 16-36.

Meyer, H., R. Kroupie, J. Sikkens, De beheerste stad, Rotterdam 1980.

Het Nieuwe Bouwen in Rotterdam 1920-1960, Delft 1982.

Het Nieuwe Bouwen. Amsterdam 1920-1960, Delft 1983.

Oorschot, J.M.P. van, Eindhoven. Een samenleving in verandering,
2 delen, Eindhoven 1982.

Rapport van de Commissie voor het Boschplan Amsterdam,
Amsterdam 1931.

Raue, J.J., "Delft. De restauratie, renovatie en sanering van
een Hollands stad." Holland 7 (1975) 409-442.

Ravesteyn, L.J.C.J. van, Rotterdam in de negentiende eeuw.
De ontwikkeling der stad, Rotterdam 1924.

Ravesteyn, L.J.C.J. van, Rotterdam in de twintigste eeuw.
De ontwikkeling van de stad voor 1940, Rotterdam 1948.

Riethof, J.D., "50 jaar stadsontwikkeling Amsterdam."
Tijdschrift voor Stedebouw en Volkshuisvesting 59 (1978)
436-451.

Roegholt, R., Amsterdam in de 20ste eeuw, Amsterdam 1976.

Smit, F., "Berlage, Dudok, Weeber. Den Haag in de onvoltooid
verleden tijd." Wonen TABK (1983) 1, 10-26.

Smit, F., "Pleidooi voor een naïef realistische stedebouw.
De tuindorpjes van A. Keppler worden nog steeds aan het oog
onttrokken." Wonen TABK (1976) 13, 5-17.

Stedebouw in Rotterdam. Plannen en opstellen 1940-1981,
Amsterdam 1981.

Swigchem, C.A. van, Abraham van der Hart 1747-1820. Architect,
stadsbouwmeester van Amsterdam, Amsterdam 1965.

Toelichting Boschplan Amsterdam, Amsterdam 1937.

Valk, A. van der, Het plan van Dr. Samuel Sarphati, Amsterdam
1983. //Planologisch Demografisch Instituut.//

Veelen, J. van, Romantiek in de tuinkunst: de romantische bewegingen in Engeland in de 18e eeuw.de romantische tuinkunst in de 18e en 19e eeuw, het Vondelpark 1850-1979, Wageningen 1978.

Velde, J.J. van der, Stadsontwikkeling van Amsterdam 1939-1967, Amsterdam 1968.

Velzen, A.J.M. van, De ontwikkeling van de provinciale vaarwegen in Zuid-Holland 1876-1945, Amsterdam 1977. //scriptie sociaal-economische geschiedenis.//

Verdoorn, J.A., Het gezondheidswezen te Amsterdam in de 19e eeuw, Nijmegen 1981.

Vries, W. de, "J.C. van Marken en het "Agnetapark" te Delft." Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis (1978) 4, 3-34.

Wegwezen, recreatie vroeger, nu en straks, Amsterdam 1979. //catalogus; Randstad.//

Wonen, werken en verkeer Amsterdam 1880-1980, Meppel 1980.

5B. Wederopbouw per stad en regio.

Bos, A., De stad der toekomst, De toekomst der stad, Rotterdam 1946.

Bosma, K., "De wederopbouw van Rhenen." Plan (1984) 3, 42-48.

Bosma, K., "De wederopbouw van Middelburg 1940-1944." Plan (1984) 2, 6-21.

Colenbrander, B., "Architecten in de oorlog: op zoek naar het Nederlandse." Plan (1984) 6/7.

Colenbrander, B., "De organisatie van de wederopbouw 1940-1945." Plan (1984) 1.

Dronten een nieuwe gemeente op nieuw land, Den Haag 1972.

Johnson, L.J., Post-war planning in the inner-town of Leiden.
A study of changing perceptions and policies, Oxford 1978

Taverne, E.R.M., "Herrijzend Nederland." Plan (1984) 1, 40-41.

Verheijen, R., "De wederopbouw van Nijmegen." Plan (1984) 4,
46-51.

De wederopbouw van Middelburg 1940-'44, Groningen 1983.

6. Planologen, stedenbouwers en architecten.

H.P. Berlage. Bouwmeester 1856-1934, (diverse auteurs) Den Haag
1975. //met name de bijdrage van M. Bock in deze catalogus //

Bonger, W.A., "De plaats van Steinmetz in de geschiedenis der
maatschappelijke wetenschappen in Nederland." Mensch en
Maatschappij IX (1933).

Geenen, G., G. Roeleveld, L.A. Springer, tuinarchitect.
Beschrijving en documentatie van zijn beroepspraktijk,
Wageningen 1982.

Heinemeijer, W.F., "Reilingh en de sociale geografie."
Geografisch Rijdschrift (1971) 4.

Kruijt, J.P., "De betekenis van Steinmetz voor de sociografie
en de sociologie." Mensch en Maatschappij 38 (1963).

Pronk, S.E., "Professor doctor W. Steigenga." Opstellen over
Planologie en Demografie, Amsterdam 1980. //Planologisch
Demografisch instituut, Universiteit van Amsterdam.//

Ruijter, P. de, "J.M. de Casseres, stedenbouwer en planoloog."
Rooilijn (1978) 4, 3-10.

Valk, A. van der, "H. Cleijnder, een pionier van de planologie."
Rooilijn (1981) 3, 58-64.

Valk, J.G. van der, "Het werk van L. van Vuuren." Prof. L. van
Vuuren en de sociale geographie in Nederland. Sociaal-Geogra-
phische Mededeelingen, Utrecht 1943.

Weijde, H. van der, Het werk van Mr. Dirk Huldig, Alphen a/d Rijn
s.a.